

МИТО И КОРУПЦИЈА НА МАПИ СВЕТА И СРБИЈЕ**BRIBERY AND CORRUPTION IN THE WORLD MAP AND SERBIAN****Соња Вујовић¹**

Економски факултет, Приштина-Косовска Митровица, Србија

Тања Вујовић²

Економски факултет, Приштина-Косовска Митровица, Србија

Резиме: *Homo economicus* Адама Смита и склоност човека ка кршењу моралних и друштвених норми ради остваривања сопственог благостања за последицу имају хипертрофију корупције која подједнако погађа сва друштва без обзира на ниво развијености. Посматрано на глобалном нивоу данас не постоји друштво које није контаминирано корупцијом. Као феномен савременог доба појављује се у различитим облицима и различитог је интензитета али увек деформише систем вредности. Ипак, корупција је најраспрострањенија тамо где су закони нејасни и међусобно неусаглашени, где постоје велика дискрециона овлашћења у државној управи, где су механизми надзора и контроле власти слаби, односно, у земљама где је правосуђе неефикасно и у великој мери зависно од утицаја носилаца извршне власти. Да је реч о озбиљном глобалном проблему сведочи истраживање које спроводи *Transparency International* према коме од 177 анализираних земаља и територија две трећине има Индекс перцепције корупције испод 50. Дуги низ година корупција и у Србији заузима прво место на листи друштвених проблема. Спречавање и искорењивање корупције, као организован и дуготрајан процес захтева дефинисање антикорупцијских прописа и законских мера, неселективну примену закона у свим појавним облицима злоупотребе поверених овлашћења и нулту толеранцију друштва на корупцију.

Кључне речи: корупција, злоупотреба овлашћења, индекс перцепције корупције, борба против корупције;

Abstract: *Homo economicus* Adam Smith and the tendency of man to the violation of moral and social norms in order to achieve their own prosperity resulted in hypertrophy of corruption that equally affects all societies regardless of their level of development. Looking at the global level today, there is no society that is not contaminated by corruption. As a phenomenon of modern times appears in different forms and with different intensity but always distorts value systems. However, corruption is most prevalent where the laws are vague and conflicting with each other, where there is great discretion in public administration, where the mechanisms for monitoring and control of power weakens, or, in countries where the judiciary is inefficient and largely dependent on the impact of executive power holders. It is a serious global problem testifying research conducted by *Transparency International*, according to which of the 177 analyzed countries and territories of two-thirds of a Corruption Perception Index below 50. For many years, corruption in Serbia occupies the first place on the list of social problems. Prevention and eradication of corruption, organized and time-consuming process requires the definition of anti-corruption legislation and legal measures, non-

¹ sonja.vujovic@pr.ac.rs

² tanja.vujovic@pr.ac.rs

selective application of the law to all forms of abuse of entrusted power and zero tolerance to corruption of society.

Keywords: *corruption, abuse of power, corruption perception index, the fight against corruption.*

УВОД

*„Човек не само да није Бог него није ни анђео.”
(Oliver Williamson)*

Многи друштвени аналитичари при давању дијагнозе данашњег друштва похлепу виде као највеће зло које угрожава будућност човечанства. Када људи постану жртве заблуде да је смисао живота у поседовању, похлепа, изражена кроз сумануту трку за профитом и богаћењем без обзира на начин и средства на путу максимизације вредности личне имовине, поништава моралне вредности и уступа место псевдовредностима разарајући здраво ткиво друштва. У настојању да вишеструко увећају своја овоземаљска блага и хедонистички уживају у благодетима своје моћи и/или положаја „одабрани” не презају од заобилажења права ради остварења себичних интереса па и на штету шире друштвене заједнице. Аналогно томе, сиромаштво и оскудицом угрожена егзистенција последично воде поремећају моралних вредности и прихватају „награде” за пружену услугу нарочито када су тренутни или дугорочни интереси у питању, и поред чињенице да се на тај начин, најблаже речено, не поштују прописи и крше друштвене норме. С тим у вези кршење законских и моралних норми било зарад убирања плодова похлепе, с једне или задовољавања основних животних потреба, са друге стране присутно је широм Земљине кугле независно од нивоа развијености земаља и региона или како Фулер наглашава, „известан степен „патологије” прати све правне системе, укључујући и најужорније”.

Корупција, односно пракса подмићивања, стара је колико и организовано људско друштво. Појава корупције везује се за настанак државе као институције, што значи да датира још из античке ере. Као друштвено негативна појава детерминисана је већ у Римском праву (*Lex Julia Reputandae*), док је широм моћног Отоманског царства сувише велики јаз између прописаних и обичајних норми, дубоко укорењених у свести чланова друштвене заједнице за последицу имао масовно кршење прописа о забрани корупције. Иако окарактерисана као штетна и деструктивна друштвена појава корупција је вековима прихватана и третирана као нужно зло.

Сам појам, у преводу са латинског (*lat. corruptio*) означава поквареност, изопаченост, поткупљивање, потплаћивање, морално пропадање, моралну исквареност. Сматра се универзалном категоријом јер корупција није више локална ствар и проблем појединачних држава већ транснационална појава својствена савременом и цивилизованом друштву која погађа сва друштва и привреде, без обзира на ниво постигнуте развијености. Преовладава став да данас нема државе без корупције и да у свим друштвено економским системима, како развијеним тако и оним неразвијеним постоји склоност појединаца или група ка поткупљивању. Када је реч о корупцији, вероватно не постоји друштвена појава о којој је у већој мери, на више места и у више случајева писано и дискутовано. У великом броју земаља, нарочито оних које су недавно прошле или се налазе у завршној фази транзиције, као што је Србија, тема корупције готово по правилу заузима прво место на листи друштвених проблема.

1. РЕЧ ДВЕ О ПОЈМУ КОРУПЦИЈЕ

Корупција, као негативна друштвена појава може се дефинисати на неколико различитих начина. При томе, постоји оправдана сумња да се корупција не може дефинисати на начин који би био једнако прихватљив за сва друштва и за све културе. Док поједини аутори сматрају да је могуће поставити културолошки неутралну дефиницију корупције, други сумњају у такву могућност. Разлика у ставовима потиче отуда што се корупција као појава најчешће везује за „кршење” законских, моралних или обичајних норми. У случају да одређено понашање које се у једном друштву сматра коруптивним у другом представља друштвену норму, логично је да у том друштву не може бити речи о корупцији (ако је полазно становиште да корупција представља кршење норми).

Најобухватнију дефиницију корупције која се често назива супериорнијом и широм од осталих дефиниција понудио је, у свом делу „Corruption: arm's-length relationships and markets” из 1995. године Вито Танци (*Vito Tanzi*). По мишљењу наведеног аутора корупција постоји уколико при одлучивању, у циљу присвајања неке погодности дође до намерног нарушавања принципа непристрасности. Анализом дате дефиниције уочава се да постоје два примарна услова да нарушавање непристрасности буде окарактерисано као корупција. Прво, потребно је да постоји **намера**, с обзиром да случајно нарушавање принципа непристрасности, услед рецимо недовољне информисаности нема карактер корупције.

Такође, потребно је да се као последица непристрасности појави **присвајање неке погодности**, односно, **стицање личне користи**. Нарушавање принципа непристрасности услед, на пример боје коже чланова друштвене заједнице третира се као расизам, али не и као корупција.

Поред ове, у последње време је, у изворном или измењеном облику вероватно највише коришћена оперативна дефиниција Светске банке, која је прихваћена и од стране Transparency International-а, у складу са којом корупција представља стицање приватне користи злоупотребом поверених, јавних овлашћења.

Постоје и други приступи дефинисању корупције специфични за одговарајуће области истраживања. У области економије, на пример, Robert Klitgard (Klitgaard) дефинисао је корупцију помоћу следеће једначине:

$$\text{КОРУПЦИЈА} = \text{МОНОПОЛ ВЛАСТИ} + \text{ДИСКРЕЦИЈА} - \text{ОДГОВОРНОСТ}$$

Према важећој законској регулативи дефиниција коју прописује Закон и Агенцији за борбу против корупције Републике Србије корупцију одређује као однос који се заснива злоупотребом службеног, односно друштвеног положаја или утицаја, у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другога.³

У сваком случају, као синоним за корупцију најчешће се прихвата злоупотреба поверених јавних овлашћења ради прибављања личне материјалне и/или нематеријалне користи (*abuse of power for private gain*). Сасвим је уобичајено да се под корупцијом подразумева присвајање новца (облик корупције који се најчешће назива подмићивањем), али лична корист може да подразумева и скупе поклоне или чињење разноврсних противуслуга. Сходно томе корупција се односи на незаконито коришћење друштвеног и државног положаја и моћи ради присвајања погодности, односно стицања сопствене користи. У народу се подмићивање, као вид корупције и најједноставнија коруптивна пракса углавном поистовећује са примањем и давањем новца и самим тим везује за остваривање новчане добити, док се систем поклона, уступака или неке друге гратификације (даривања) чешће прихвата као „част” и

³ Службени гласник РС, број 67/13, страна: 13 од 31.07.2013. године: „Закон о Агенцији за борбу против корупције”;

представља незаобилазни и нераскидиви део традиционалног морала и обичаја.

Корупција је дакле понашање које је девијација од „нормалног” обављања јавне дужности ради остваривања нелегалне зараде (или друге бенефиције), личне користи или добитка било које врсте. Посматрано у општем смислу корупција означава занемаривање и злоупотребу службеног положаја зарад стицања личне користи, али и поткупљивање, подмићивање службених особа. У ширем правном значењу сам појам корупције односи се на све облике злоупотребе службених овлашћења и положаја из користољубља (подмићивање, злоупотребе положаја и овлашћења, давање и коришћење привилегија, противуслуге, примање провизија и поклона), а у ужем смислу се посматра као деликт давања и примања мита. Очигледно да новац више није нужно присутан и обавезан у игри подмићивања. Данас се све више тргује утицајем, власништвом над конкретним добрима, обећава „услуга за услугу” или привилегован третман, а све са циљем да се донесе одлука или предузме мера која иде у корист иницијатора корупције. Најједноставније речено, корупција је кршење норми ради остварења личног, тренутног или дугорочног интереса.

Према Речнику Матице српске мито у српском језику означава новац или неку другу вредносну ствар као дар или награду којом се неко, посредно или непосредно (обично онај који је на власти, ко има утицаја) придобија да удовољи жељи даваоца (најчешће на непоштен, незаконит начин, „заобилажењем” прописа). Постоји и старија реч **дишкреција**, која се деценијама користила за означавање мита и подмићивања. Може се рећи да су се у прошлости други изрази који означавају коруптивне појаве много чешће користили у нашој земљи и да је учесталост употребе термина корупција новијег датума (последње две деценије).

Нуђење и примање мита, дакле, по дефиницији представљају нелегалну активност. Проблем се значајно компликује када је реч о међународним пословним трансакцијама, јер постоје многе земље у којима се мито и корупција слободно практикују, али и оне друге у којима пословно понашање са елементима корупције није подржано националним законодавством, али је и те како присутно у пословној сфери.

Комплексност саме појаве мултипликује чињеница да је при идентификовању елемената мита и климе коју карактерише корупција увек присутан одређени степен арбитрарности и релативности. Оно што једна особа доживљава као корупцију, друга особа, нарочито ако се налази у улози корумпираног (примаоца

мита) неће посматрати на истоветан начин. Аналогно томе, на глобалној сцени постоје земље које су врло ригорозне према пословном понашању које садржи елементе мита и корупције, али су „екстра награду” за пружену услугу прихватиле као подразумевајућу. На другој страни, постоје земље у којима су за слично понашање предвиђене одређене правне санкције.

С обзиром да се од компанија очекује да своје пословне активности обављају у складу са принципима пословне етике веома је значајно нагласити етички аспект дефинисања корупције. И када није правни проблем појава мита је у пословној пракси али и традицији многих народа готово увек етички проблем. За велики број људи корупција представља феномен који означава нешто што је морално неприхватљиво и поистовећују је са злом против којег се треба борити зато што је у супротности са основним моралним нормама. Међутим, етика и морал су само један од елемената културе. Оно што се у једној култури сматра нечасним и неморалним не мора се на исти начин третирати у култури неке друге државе. Због чињенице да у неким земљама нуђење мита представља подразумевајућу појаву и део националног „фолклора” док је у другима реч о криминалној појави и противзаконитом и недопустивом понашању проблем мита и корупције у међународној пословној пракси захтева посебан третман и опрезност.

Међутим, све и да постоји као део традиције конкретног народа и друштва корупција у модерној тржишној привреди поприма нове димензије и ни по чему више није ни налик ономе на шта се традиција позива. Поставља се питање да ли позивање на традицију подмићивања заправо више служи као изговор и алиби онима који се јављају у улози коруптора и корумпираног. Истини за вољу, традиција јаким породичних и суседских веза (стављање интереса породице и блиског окружења увек изнад општедруштвеног) објективан је чинилац, који узрокује корупцију и утиче на то да је више или мање присутна у друштву. На пример, када су у друштву везе између људи јаче изражене, припадници групе увек међусобно штите интересе уже заједнице у односу на оне који том кругу не припадају. Међутим, нема друштва које морално или законски прихватљивим доживљава злоупотребу положаја и у коме се оправданим сматра коришћење политичког положаја или места у јавној служби за лично богаћење на рачун јавног интереса. Морална категоризација таквог понашања никако не може бити спорна.

Према механизмима корупције, односно, економским последицама које имплицира могуће је идентификовати неколико видова корупције:

- корупција која омогућава примену прописа и спровођење закона;
- корупција која омогућава изигравање, односно кршење прописа и постојеће законске регулативе и
- корупција која доводи до промене прописа и стварања новог закона.

Прва два вида корупције спадају у такозвану административну корупцију која, на основу пристрасних одлука државних службеника онемогућава потпуно и непристрасно спровођење важећих законских прописа. Међутим, по својим последицама, најтежим видом корупције сматра се политичка корупција која доводи до промене прописа, односно до модификовања закона у складу са парцијалним (приватним) интересима коруптора.⁴

Сходно томе, социолог Вуковић детектује три доминантна типа корупције које разликује у зависности од чињенице како се остварује, доноси и крши право. **Корупција за остваривање права** је први тип корупције који се јавља када су грађани и поред постојећих закона и подзаконских аката „ принуђени ” да подмите јавног службеника ради остваривања својих права. **Корупција ради коришћења права** које по закону не следује коруптору, али га он подмићивањем користи тако што носиоци корупције (коруптор и корумпирани јавни или корпорацијски службеник) склапају неку врсту уговора, наравно, непоштовањем закона, на обострану корист, а на штету треће стране (државе или корпорације). Трећи тип корупције јавља се у ситуацији када се поткупљивање врши **ради мењања права или прилагођавања закона** у складу са интересима коруптора са циљем стицања новог или продужења старог права.

2. КОРУПЦИЈА - ПРОБЛЕМ ГЛОБАЛНИХ РАЗМЕРА

Према истраживању које спроводи Transparency International и подацима објављеним 1. децембра 2011. године у вези са индексом перцепције корупције (*Corruption Perceptions Index-CPI*) евидентно је да корупција на глобалном нивоу све више узима маха и да нема региона ни државе у свету која је имуна на овај феномен савременог

⁴ Антонић, Д., Бабовић, Б., и група аутора, (2001). *Корупција у Србији*, Центар за либерално - демократске студије, Београд., стр. 23;

доба. Треба нагласити да CPI не мери број случајева корупције са којима се грађани сусрећу, као ни напоре власти на сузбијању корупције (доношење закона, судски поступци и слично), нити корумпираност тачно одређеног сектора. Уместо тога, Индекс перцепције корупције мери опажање експерата и пословних људи о злоупотребама у јавном сектору и представља перцепцију, односно, представу (утисак) коју о корумпираности државних функционера и јавних службеника имају они који са њима послују или су у прилици да саветују пословне људе, владе и међународне институције (стручњаци, представници институција и пословни људи). Према добијеним резултатима, од 183 анализираних земаља и територија велика већина на скали од 0 до 10 има индекс испод 5,0 што је знак да је корупција у само 49 земаља света сведена на „прихватљив” ниво (има индекс 5,0 и више). При томе се идеалан индекс перцепције корупције означава оценом 10, док 0 значи да је реч о веома корумпираним државама. На самом врху листе за 2011. годину, са индексом 9,5 рангиран је Нови Зеланд који је најмање корумпирана земља света, а за њим следе Данска и Финска са индексом 9,4, Шведска (9,3) и Сингапур (9,2). Са индексом 1 најлошије су пласиране Сомалија и Северна Кореја, док су се при самом дну листе, са индексом 1,5 рангирани Авганистан и Мијанмар.

Табела 1.: Индекс перцепције корупције најбоље и најлошије ранжираних земаља света

Ранг	Земља	Скор
1.	Нови Зеланд	9,5
2.	Данска	9,4
3.	Финска	9,4
4.	Шведска	9,3
5.	Сингапур	9,2
6.	Норвешка	9
180.	Авганистан	1,5
180.	Мијанмар	1,5
182.	Северна Кореја	1
182.	Сомалија	1

Извор: *Transparency International: Corruption Perceptions Index 2011;*

На основу података презентованих у извештају пословну климу у Србији карактерише спор али константан пораст корупције што нашу земљу са индексом 3,3 сврстава у категорију земаља са забрињавајућим нивоом корупције (испод 4,0) и доводи на 86. место,

заједно са Бугарском, Јамајком, Панамом и Шри Ланком. Од земаља бивших република СФРЈ једино је Босна и Херцеговина (3,2) која се налази на 91. месту лошије позиционирана у односу на нашу земљу, док је Словенија са индексом 5,9 најбоље позиционирана и заузима 35. место. Од земаља региона само је још јавни сектор Албаније, са индексом 3,1 оцењен као корумпиранији у поређењу са Републиком Србијом и налази се на 95. позицији.

Србија је 2012. године, у извештају којим је обухваћено 176 земаља и територија, на скали од 0 до 100, где 100 означава да корупције у друштву практично нема имала индекс 39 и била је (на 80. месту) најлошије рангирана и оцењена од свих бивших југословенских република. Словенија се са индексом 61 нашла на 37. месту, Хрватска на 62. (индекс 46), Македонија 69. (индекс 43), Босна и Херцеговина 72. (индекс 42) и Црна Гора 74. (индекс 41). Од земаља региона, испред Србије рангиране су и Румунија (66. место, индекс 44) и Бугарска (75. место, индекс 41), а иза само Албанија (113. место, индекс 33). На врху листе, као уосталом и низ претходних година, поново су Данска, Финска и Нови Зеланд са индексом 90, док су на дну листе, са индексом осам Авганистан, Северна Кореја и Сомалија.⁵

Индекс перцепције корупције за 2013. годину показује да је Србија 72. место, од укупно 177 ранжираних држава и територија (пад са 80. места) поделила са Босном и Херцеговином, Бразилом и малом острвском државом Сао Томе и Принсипе. Најкорумпираније земље на свету, према истраживању су Сомалија, Северна Кореја и Авганистан са по осам индексних поена, а најмање корумпиране Данска и Нови Зеланд са 91, а за њима следе Финска и Шведска са 89 поена, те Норвешка и Сингапур који деле пето место глобалне ранг листе са 86 поена. Међу земљама бивше Југославије, најбоље је рангирана, као и прошле године, Словенија која је на 43. месту ранг листе, а након ње следи Хрватска на 57., Црна Гора и Македонија на 67.⁶

Индекс перцепције корупције 2013 заправо показује да злоупотреба моћи, тајни контакти и подмићивање настављају да пустоше друштва широм света и да су све земље и даље суочене с претњом корупције на свим нивоима власти. Чињенице да ниједна земља нема савршен резултат и да две трећине анализираних земаља и територија има индекс испод 50 сведоче да је реч о озбиљном глобалном проблему чији обим и интензитет не јењавају.

⁵ Transparency International: *Corruption Perceptions Index 2012*;

⁶ Transparency International: *Corruption Perceptions Index 2013*;

Присуство корупције у међународним пословним трансакцијама недвосмислено потврђују и резултати истраживања које такође спроводи Transparency International у виду Индекса давалаца мита (*Bribe Payers Index-BPI*). Будући да је својевремено истакнут моменат пристрасности приликом рангирања земаља и изражена сумња да се истраживањем Индекса перцепције корупције у лошем светлу приказују земље чији службеници примају мито, занемарујући при том чињеницу да корупције не би могло бити уколико не би постојала друга страна, односно привредници који дају мито за добијање послова, а који обично долазе из економски развијенијих држава Transparency International последњих година као реакцију на исказане сумње практикује испитивање Индекса давалаца мита. BPI се креће у распону од 0-10, с тим да највиша вредност 10 на скали одговара ставу да компаније из конкретне земље никада не дају мито у иностранству, док вредност 0 означава понашање са елементима мита као редовну и уобичајену појаву приликом добијања послова изван националних граница конкретне земље. Индекс давалаца мита за 2011. годину који рангира 28 водећих светских економија⁷ укључујући свих 20 чланица G20 указује да ниједна земља није оцењена као „сасвим ослобођена корупције” и да је одређени напредак и побољшање у односу на последњи BPI из 2008. године забележен само у неколико земаља. Земље и територије које су обухваћене истраживањем изабране су на основу вредности њихових излазних страних директних инвестиција, вредности оствареног извоза и регионалног значаја.

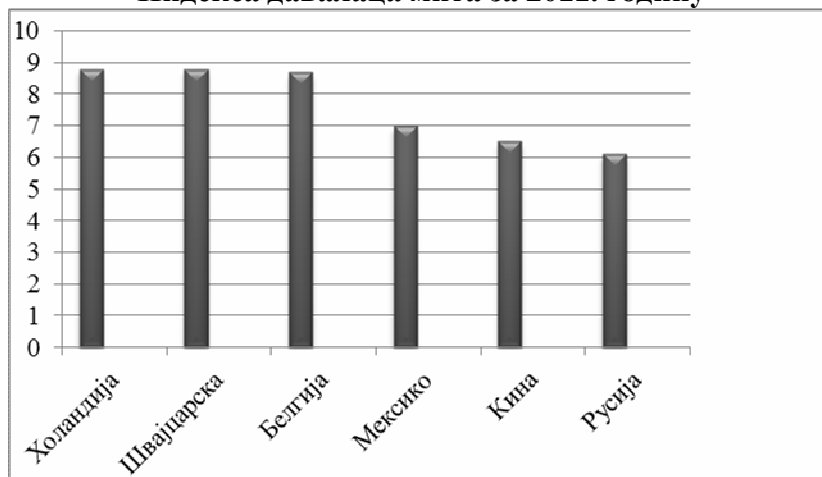
Најновији, пети извештај састављен је на основу изјашњавања 3.000 пословних људи испитивањем њихових ставова о мери у којој су компаније водећих светских економија укључене у подмићивање кад послују у иностранству. С обзиром да предузећа из Србије, на жалост, немају значајну улогу у међународним пословним трансакцијама и међународном бизнису, наша земља није рангирана у овом истраживању.

Занимљиво је да су, када је реч о вероватноћи да ће државе, односно компаније које потичу из појединих држава да „плате” мито зарад добијања послова у иностранству најлошије оцењене нагло растуће економије Русије (6,1) и Кине (6,5), које су се нашле на 28., односно 27. месту, а за њима следе Мексико (7,0) и Индонезија (7,1). На врху листе у погледу „поштеног” пословања рангиране су

⁷ Аргентина, Аустралија, Белгија, Бразил, Велика Британија, Индија, Индонезија, Италија, Јапан, Јужна Африка, Јужна Кореја, Канада, Кина, Малезија, Мексико, Немачка, Русија, САД, Саудијска Арабија, Сингапур, Тајван, Турска, Уједињени Арапски Емирати, Француска, Холандија, Хонг Конг, Швајцарска и Шпанија.

Холандија и Швајцарска (8,8), затим Белгија (8,7), Немачка и Јапан (8,6). Како се Анкета, такође односи и на перцепцију корупције по пословним секторима једнако су занимљиви овогодишњи резултати који показују да су, од 19 пословних сектора обухваћених испитивањем, као најподложнији корупцији перципирани: јавни радови и изградња (5,3); комуналне делатности (6,1); земљиште, некретнине, правне и пословне услуге (6,1); нафта и гас (6,2); рударство (6,3); системи за производњу и пренос енергије (6,4) и фармацеутска индустрија и здравствена заштита (6,4). Најмање подложним корупцији сматрају се пољопривреда и пројектовање и производња лаких машина и опреме са индексом 7,1, цивилне авио и информационе технологије (7,0) и банкарство и финансије (6,9).

Графикон 1.: Најбоље и најлошије перципиране земље на основу Индекса давалаца мита за 2011. годину

Извор: *Transparency International: Bribe Payers Index 2011, стр. 5;*

Од 28 земаља и територија укључених у Индекс давалаца мита 2011, 22 су рангиране и у претходном извештају објављеном 2008. године. На овај начин могућа су одређена поређења током времена, али поражавајуће делује податак да Индекс не показује значајно побољшање при компарацији резултата из две поменуте године. Ово најилустративније потврђује просечан индекс који је за 22 земље у 2008. години био 7,8, а за исте земље у 2011. години бележи ниво од 7,9 што не представља значајно побољшање а самим тим ни напредак у јачању антикорупцијских прописа и спровођењу реформи у смислу инкриминисања и сузбијања поткупљивања ригорозним санкцијама. Шест земаља које су први пут укључене у одређивање ВПИ су: Аргентина, Индонезија, Малезија, Саудијска

Арабија, Турска и Уједињени Арапски Емирати и све се налазе на доњој половини ранг листе. Праћењем измена остварених по земљама уочава се да ниједна земља није остварила значајније промене. Индија је на пример највише поправила резултат повећањем од 0,7, али и даље остаје при самом дну табеле. Највеће погоршање са падом индекса од 0,3 забележено је у Канади и Великој Британији чиме су ове земље промениле свој ранг у табели за неколико позиција наниже.⁸

Интенција спроведених истраживања је да се укаже на значајно присуство корумпираности при добијању пословних ангажмана у иностранству али и на потребу да се успоставе ефикасни механизми борбе против корупције, пре свега на нивоу националних законодавстава а потом и јачањем међународне сарадње у супротстављању системској корупцији. Као решење намеће се реформа фокусирана на вођење антикорупцијске политике и креирање законских прописа који ће процесуирати и инкриминисати криминалне радње и праксу „заобилажења” прописа ради стицања неоправдане користи злоупотребом стварног или претпостављеног утицаја, прописивањем ригорозних санкција за компаније, државне службенике и корумпиране појединце.

Редуцирању проблема мита и корупције у међународном пословању у великој мери доприноси познавање и поштовање **међународних конвенција** које се односе на сегмент корупције и њеног спречавања и искорењивања у међународним размерама. У настојању да зауставе ширење корупције и минимизирају њене негативне ефекте од посебног значаја су: Интерамеричка конвенција против корупције (*Inter-American Convention against Corruption-IACAC*), од 29. марта 1996. године, Конвенција о борби против подмићивања страних јавних функционера у међународним пословним трансакцијама Организације за економску сарадњу и развој (ОЕСД) из 1997., Конвенција Афричке уније о спречавању и сузбијању корупције (АУ Конвенција против корупције) коју су усвојили шефови држава и влада Афричке уније 12. јула 2003., Конвенција Уједињених нација против корупције (*United Nations Convention against Corruption - UNCAC*) која је усвојена тек 31. октобра 2003., а ступила на снагу децембра 2005.

⁸ Transparency International: *Bribe Payers Index 2011*, стр. 4;

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Дуги низ година проблем корупције у Србији замагљиван је причом о уређеној држави у којој је корупција ексцес, проблем појединих подмитљивих службеника које треба процесуирати и санкционисати. Данас је, међутим више него јасно да је корупција дубоко укореењена у готово свим сегментима друштва и да је реч о системском проблему који се на тај начин мора и сузбијати. Више него икада пре корупција у Србији сведочи о расипању моралних вредности друштва и потврђује Макијавелијево одређење феномена корупције у смислу кварења власти.

Иако злоупотреба положаја и противзаконита максимизација вредности прихода и имовине постају начин живота, а самим тим и понашања политичке елите, која, због својих приватних интереса, не преза ни од обесмишљавања постојећих друштвених институција, сведоци смо да већина корумпираних уместо да, утврђивањем одговорности буде изложена одговарајућим правним санкцијама и политичким последицама заправо најчешће бива награђена напредовањем у хијерархији власти. Онда и не чуди што је неутврђивање одговорности за злоупотребе и некажњавање коруптора и подмићених снажно деловало на понашање службеника свих нивоа који само следе дати пример. Чињеница да грађани свакодневно имају прилику да у медијима прате како вишемилионске афере и њихови актери остају некажњени и да је број осуђених у односу на почињена дела привредног криминала и корупције занемарљив, утиче да и они напросто почињу да прихватају модел понашања који им омогућава да „брже и ефикасније“, заобилажењем права постигну свој циљ. Увек када је бирократија у датом друштву неефикасна (као што је случај у Србији) коруптивно понашање се тумачи као друштвено прихватљиво, али и исплативо с обзиром да значајно утиче на скраћивање времена потребног да се одређени „посао“ приведе крају.

Након 2000. године и демократских промена мало је урађено на отклањању штетних последица разарајуће системске корупције, како у погледу обештећења опљачканог и осиромашеног буџета, тако и у поступку откривања и кажњавања одговорних учесника у ланцу корупције. У највећем броју случајева најодговорнији учесници корупцијских афера великих размера нису одговарали за кривична дела која су починили, нити су покренути поступци за одузимање имовинске користи која је стечена малверзацијама „способних“ службеника. Притом је материјална штета која је

причињена вишегодишњим дејством корупције свакако само мањи део штете причињене држави и појединим службама државне управе. Много већи губитак односи се на чињеницу да је кршење прописа, које постаје масовна појава, уочљива и позната већини државних службеника, заправо дозвољена и инспирирана из самог државног врха. Корупција „напредује” у проналажењу нових појавних облика и постаје редовна појава, уобичајен и „нормалан” начин рада на чије су се присуство у друштву готово сви „навикли”.

Огроман проблем садржан је управо у чињеници да се за релативизовање моралних осуда привредног криминала и с њиме тесно повезане корупције често користи опште друштвено стање које се у најкраћим цртама описује: вишедеценијским економским назадовањем, политичком нестабилношћу, високом стопом незапослености, миграцијама младих у иностранство, сиромаштвом, бесперспективношћу, незнањем, бескрупулозношћу политичке елите, и слично. Оно се неретко користи за ублажавање или ослобађање и од моралне и од кривичне одговорности тако што се и у судским пресудама све чешће узима као „олакшавајућа околност”.

Почетак борбе против корупције започет је формирањем, од стране Владе Републике Србије Канцеларије и Савета за борбу против корупције током 2001. године. Међутим, стиче се утисак да је тадашња власт само декларативно настојала да спасава друштво од напасти зване корупција јер је дуги низ година остајала глува на препоруке Савета за борбу против корупције. Наиме, Савет корупцију сагледава много шире од виђења које власти желе да сервирају и наметну јавности-подмићивање службених лица у суду, полицији, школама и болницама. Савет је заправо корупцију првенствено видео у трговини утицајима на високим нивоима власти, у разним договорима иза сцене којима се поништава јавни интерес и стварају механизми који не дозвољавају владавину закона и успостављање демократских институција.⁹ Савет је такође указивао на веома распрострањену корупцију која је све више постајала „метод” у процесу спровођења приватизације. Непостојање политичке воље за озбиљан обрачун са корупцијом огледа се и у чињеници да су у септембру 2005. доношењем новог Кривичног законика избачена кривична дела корупције уведена 2002. године а корупција се поново свела на примање и давање мита. Иако су доношењем Националне стратегије за борбу против корупције¹⁰

⁹ <http://www.republika.co.rs/V.>, Бараћ, „Доминантна и маргинална корупција: Борба против корупције у Србији 2000-2006. године”, сајт посећен 26. марта 2014. год.;

¹⁰ Службени гласник РС, број 109/05, „Национална стратегија за борбу против корупције”;

створене претпоставке да се проблему корупције приступи на систематичан начин, да се критички анализира примена основних антикорупцијских закона и деловање институција, по мишљењу Савета страних инвеститора борба против корупције у Србији креће се на линији „стани-крени”, при томе не додирујући врх корупцијске пирамиде.¹¹

Једно од питања које се у датој ситуацији неминовно поставља је, да ли грађани Србије имају моралну обавезу да се повинују законским нормама које санкционишу дела корупције ако последњих неколико година (читај: деценија) нико, или готово нико, од припадника власти није био кажњен, а најчешће ни процесуиран за дела привредног криминала и с њим повезане корупције, упркос свакодневним корупционашким аферама, свеprisутном привредном криминалу и сумњивим приватизацијама, које су за резултат имале прелазак огромне „друштвене” имовине на нелегалан начин у руке и на приватне рачуне носилаца власти, њихових рођака и најближих сарадника.

Како корупција у свом садашњем облику није одједном настала, нереално је очекивати да ће се одједном искоренити и да ће сама од себе нестати. Када је реч о Србији сиромаштво, с једне, и нефункционисање институција система, с друге стране, представљају плодно тло за поремећај система вредности и значајно утичу на подложност грађана корупцији. Али, хипертрофија корупције у друштву условљена је, пре свега квалитетом казнене политике. Уколико се казнена политика доследније спроводи мање је криминала и корупције у друштву, и обратно. То једноставно значи да је ниво сузбијања корупције директно условљен ригорозним санкционисањем конкретних облика злоупотребе власти ради прибављања материјалне користи. Полазећи од чињенице да у правној науци постоје три различита схватања прилазу борби против корупције: репресивни, превентивни и мешовити метод, неопходно је да држава, у ситуацији када је корупција дубоко зашла у све поре друштва и постала навика и начин понашања огромног дела државног апарата и државних службеника доследном казненом политиком спречи даље напредовање разарајућег вируса корупције. У датом тренутку намеће се као логична и једино исправна примарна примена репресивних мера посебно прописаних законом, наравно уз превентивно деловање државних органа. У којој мери ће доћи до разрачунавања са учесницима у корупционашким радњама и

¹¹ <http://www.fic.org.rs/> Бела књига: Предлози за побољшање пословног окружења у Србији, 2012. год., стр. 7; сајт посећен 25. марта 2014. год.;

привредном криминалу зависиће првенствено од озбиљности и доследности државе да обезбеди једнакост свих грађана пред законом и да сви актери, при санкционисању за исто почињено дело буду третирани на исти начин, без обзира на расу, пол, религијска осећања, породичну, политичку и националну припадност, место у хијерархији власти, везе с делиоцима правде и слично. Суштинска реформа захтева да држава доношењем адекватних антикорупцијских закона и још више кроз њихово доследно спровођење и неселективну примену демонстрира конкретну спремност да се укине категорија недодирљивих чланова друштвене заједнице способних да спрече државу да успостави владавину права.

Присуство корупције у великој мери утиче на квалитет и атрактивност пословног амбијента. Корупција представља велику препреку за пословање и не само да има негативне ефекте на опште друштвену и пословну климу већ се појављује као одвраћајући фактор како домаћих, тако и страних инвестиција што изазива озбиљне последице по економски просперитет националне привреде. Није тешко претпоставити да систем пословања који претпоставља „куповину” појединих дозвола одбија компаније које имају интерне, изразито антикорупцијске пословне кодексе и себи не смеју дозволити такав „луксуз”, нарочито због чињенице да се процес никада не зауставља код прве дозволе и да се не зна колики ће „рачун” бити на крају. Јасно је да корупција у Србији представља горући проблем, који попут малигног тумора, уколико се не обузда, прети да се прошири и изазове неповратно уништење друштвеног организма. Отуда се инсистирање на успостављању „нулте толеранције” на корупцију и неселективној примени закона у свим појавним облицима злоупотребе поверених овлашћења, као примарних предуслова функционисања владавине права намеће као круцијалан задатак чије решавање захтева неодложно и моментално ангажовање државних структура власти. Једнакост за све пред законом и истрајност на путу даљег дефинисања антикорупцијских закона и ригорозног санкционисања дела привредног криминала и с њим уско повезане корупције смернице су од којих, у циљу враћања поверења у институције система и пропагирања правих друштвених вредности нова Влада по отпочињању свог мандата никако не сме одступити.

ЛИТЕРАТУРА

1. Антонић, Д., Бабовић, Б., и група аутора, (2001). *Корупција у Србији*, Центар за либерално - демократске студије, Београд;
2. Вујовић, С., (2014). *Међународни маркетинг у функцији јачања конкурентности привреде и предузећа*, Економски факултет, Приштина - Косовска Митровица;
3. Вуковић, С., (2005). *Право, морал и корупција*, Филип Вишњић, Београд;
4. Службени гласник РС, број 109/05, *Национална стратегија за борбу против корупције*;
5. Службени гласник РС, број 67/13, од 31.07.2013. године: „Закон о Агенцији за борбу против корупције”;
6. Transparency International: *Corruption Perceptions Index 2011*;
7. Transparency International: *Corruption Perceptions Index 2012*;
8. Transparency International: *Corruption Perceptions Index 2013*;
9. Transparency International: *Bribe Payers Index 2011*;
10. Fuler, L. L., (1999). *Моралност права*, ЦИД, Подгорица, стр. 158;
11. <http://www.fic.org.rs/> Бела књига: *Предлози за побољшање пословног окружења у Србији, 2012. год.*, стр. 7; сајт посећен 25. марта 2014. год.;
12. [http://www.acas.rs/](http://www.republika.co.rs/V.Бараћ,„Доминантна и маргинална корупција: Борба против корупције у Србији 2000-2006. године”, сајт посећен 26. марта 2014. год.;13. <a href=) Агенција за борбу против корупције, сајт посећен 26. марта 2014. год.

Рад је примљен: 23.04.2014.

Рад је прихваћен за штампање: 24.04.2014.